

**ОЛЕНА ПЧІЛКА: ШЛЯХЕТНА ПАНЯНКА, ЯКА
ЛЮБИЛА ЖИВЕ, НАРОДНЕ СЛОВО**

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва
імені Олеся Гончара

«Олена Пчілка: шляхетна панянка, яка любила живе, народне слово»

До 175-річчя від дня народження

Бібліографічний покажчик

Укладач: Юлія Новоселецька

«Олена Пчілка: шляхетна панянка, яка любила живе, народне слово» :
до 175-річчя від дня народження : бібліографічний покажчик / Полтавська обласна бібліотека для юнацтва імені Олеса Гончара ; уклад. Ю. Новоселецька. – Полтава, 2024. – 22 с.

У день народження Олени Пчілки – талановитої поетки, прозаїкині, драматургині, публіцистки хочеться відзначити неоціненний внесок, зроблений нею для становлення української нації. Також згадати імена непересічних українських письменників, дороги яких перетиналися з нашою героїнею, засвідчуючи, що літературний процес безперервний: він присутній у минулому, твориться у теперішньому, проростає у майбутнє.

Матеріал не є вичерпним, використана література взята з публікацій журналів та зі шпальт газет, книг, краєзнавчих видань, які є в наявності у фондах Полтавської обласної бібліотеки для юнацтва імені Олеса Гончара.

Бібліографічний покажчик адресується юнацтву, бібліотекарям, краєзнавцям і всім, хто прагне більше дізнатися про Олену Пчілку.

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Юність Олени Пчілки.....	5
3. Заміжжя і переїзд на Волинь.....	6
4. Громадська діяльність у Києві.....	9
4. «Рідний Край».....	12
5. Революція та Олена Пчілка.....	17
6. Останні дні.....	18
7. Література.....	19

Вступ

Серед українських регіонів Полтавщина – лідер за кількістю і вагою талантів. Нікому не дано до кінця розгадати цього явища, либонь, воно закодоване у дивовижній красі землі полтавської, у незвичайній душевності та духовності люду, який мешкає у серцевинній області України.

Змагатися з літературними традиціями, літературно-мистецькими талантами Полтавщини просто неможливо. Ніхто не заперечить, що на письменницькому поприщі краю родило рясно в усі часи української історії. Змінювалися епохи, культурні цінності потерпали різні перевтілення, а духовна скарбниця Полтавщини не міліла.

Виняткову плеяду представляють знавці слова, творчість яких гармонійно переплелася з літературознавством. У цьому руслі перш за все потрібно згадати Олену Пчілку, Панаса Мирного, Лесю Українку, естафету від яких перейняли Михайло (Михайль) Семенко, Михайло Драй-Хмара, пізніше Олесь Гончар, Павло Загребельний, Петро Ротач, Микола Шудря.

Сьогодні мову поведемо про Олену Пчілку, якій її сучасники докоряли за «нестерпний драгоманівський характер» і за нешляхетну «впертість та прямолінійність» у відстоюванні власної життєвої позиції, і за послідовне «засмічування мови галицизмами», і за надмірний полемічний запал, і за його відсутність. Гірки, несправедливі докори вийшли з-під пера багатьох діячів вітчизняного національно-культурного відродження: Івана Нечуя Левицького, Сергія Єфремова, Дмитра Дорошенка, Євгена Чикаленка, Володимира Винниченка, Симона Петлюри.

Цей показчикбуде скромною спробою розкласти все по полицях, розповісти про неоціненний вклад Олени Пчілки у розвиток культурно-просвітницького життя не тільки в нашому краї, а й у всій Україні.

Сильних особистостей зазвичай не люблять, комусь вони застрягають кісткою в горлі, а у когось колодою в оці, а тим більше, коли ця особистість жінка, розумна, вродлива, успішна.

2024-го Олені Пчілці виповнюється 175 років від дня народження, у вселенському вимірі – мить, але у цій миті вона зосталась назавжди.

Юність Олени Пчілки

Олена Пчілка належить до числа тих діячів, які невтомною працею в царині української культури зробили значний внесок до духовної скарбниці свого народу. На ниві красного письменства вона трудилася близько шістдесяти літ, випробовуючи перо в усіх літературних жанрах: драмі та комедії, повістях та оповіданнях, байках та ліричній поезії, епічних поемах й поетичних перекладах. Людина із широчезним світоглядом і ґрунтовною освітою, Олена Пчілка зажила слави і в історії української журналістики, зокрема як мистецтвознавиця, критикиня та популяризаторка українського мистецтва. Її діяльність як фольклористки і етнографині є ще одним проявом потужного та самобутнього таланту. Відома вона також і як педагогиня-просвітителька.

Сутність людського існування ділилася для неї на дві протилежності: нудота і повнота життя. І вона жила в ім'я оборони рідної нації, зброєю слова відкрито пішла «на ви» і проти її зовнішніх ворогів, і проти угодовської нудоти «землячків-хлопоманів».

Народилася Ольга Петрівна Драгоманова-Косач 29 червня (записано у метриці), в автобіографії – 17 липня, а за твердженням доньки Ольги Косач-Кривнюк – 17 червня 1849 року, в місті Гадяч у дворянській сім'ї. Рід Драгоманових виводять від якогось грека, що прийшов в Українку десь у XVII столітті, пристав до козацтва й був драгоманом, тобто перекладачем у гетьмана. Батько Ольги, Петро Якимович Драгоманов, навчався у Петербурзі, здобув юридичну освіту, знав іноземні мови, писав вірші, оповідання, збирав народну творчість і з 1838 року оселився в тихому провінційному Гадячі, де мав невелике господарство і займався юридичною практикою. В домі завжди було багато книжок, журналів.

Така сімейна атмосфера впливала на всіх дітей, а особливо на Ольгу та її старшого брата Михайла, згодом публіциста, видатного вченого, літературного і громадського діяча. Шістьма дітьми – Михайлом, Іваном, Варварою, Ольгою, Єленою, Олександром – опікувалася мати Єлизавета Іванівна Цяцька.

Мама письменниці знала величезну кількість українських пісень і часто співала їх дітям. В сім'ї шанували твори Миколи Гоголя, Івана Котляревського, Тараса Шевченка. Дітям змалечку прищеплювали любов до української літератури. Олена Пчілка згадувала: «Можна сказати, що українська течія охопила нас могутньо: се була українська пісня, казка, все те, що створила українська народнадумка і чогодержався тодішній народний побут. А пісень чули ми за дитячі літа стільки, що й не злічити! Усякі народні обрядності не минали нашого двору, колядування, посипання, запросини на весілля. Чи можна ж було нам не знати українського слова, коли воно було просто таки нашою рідною, притаманною стихією?».

Початкову освіту дівчина здобувала вдома. У 9 років батько хотів відправити свою улюбленицю до Полтавського пансіону, але там не було місць. Потім він намагався влаштувати її до Смольного інституту – там теж не вийшло, бо в нього зараховували тільки доньок тих батьків, чий ранг був не нижче полковника чи дійсного статського радника. У 1860 році батько помер. Здавалося, що про освіту можна назавжди забути. Та у 1861 році дванадцятирічну Ольгу старший брат Михайло, який на той час уже був студентом Київського університету, влаштовує до Київського сразкового пансіонату шляхетних дівчат Нельговської.

Це була одна з кращих освітніх установ того часу. П'ятирічне навчання включало, серед інших предметів, природознавство і фізику, історію, німецьку та французьку мови, літературу. Гумористичне оповідання про пригоди панночки та її капелюха на Дніпрі – оповідання, що його написала сімнадцятирічна студентка Ольга Драгоманова як шкільне завдання з німецької мови, було надруковане в німецькомовному журналі, і це був літературний дебют майбутньої письменниці.

Заміжжя і переїзд на Волинь

У Києві Михайло Драгоманов залучає сестру до культурно-просвітницької організації української інтелігенції «Громада». Тут вона знайомиться з Миколою Лисенком, Михайлом Старицьким, Павлом Житецьким, Олександром та Софією Русовими та іншими провідними діячами того часу, переймається ідеями «українофілів», виробляє свій літературно-естетичний смак. Ще зовсім юною Ольга Петрівна присягнула святою клятвою, що все, на що вона здатна, усе, що злеліє під материнським серцем, випестує просвітлим духом своїм – буде служити Україні та українському народові. Вирішальний крок остаточного вибору, як зізналась Олена Пчілка уже на схилі віку, зробила вона під благодотворним впливом дуже близької їй родини, приятелів-чернігівців Рашевських, і особливо Єлизавети Олександрівни. Дослідник творчості Олени Пчілки Григорій Аврахов пише: «Усе починалося ніби з малого: носінь українського вбрання, ошатних народних строїв, на яких так зналася її приятелька. Саме в цьому послідовно «чернігівському» культурному осередку Києва – родини «старшого українського типу», приятелів Опанаса Марковича – щасливо зблизилась вона з Петром Косачем, студентом права Київського університету, членом «Громади». 22 липня 1868 року вони обвінчалися в Хрестовоздвиженській церкві в селі Пироговому, біля Києва.

Петро Косач, нащадок козацької старшини і дворянин, 1841 року народження, після закінчення Київського університету дістав посаду голови з'їзду мирових посередників у містечку Новограді-Волинському. Туди разом з чоловіком переїхала й Ольга Драгоманова-Косач. Саме в Новограді-Волинському минули чи не найкращі роки її життя. Тут народилися діти: у липні 1869 року в Косачів народився син Михайло (у майбутньому український вчений-фізик, метеоролог, письменник та перекладач), через два роки на світ з'явилася донька, яку назвали Ларисою (Леся Українка), потім народилася Ольга (письменниця, літературознавиця, перекладачка, викладачка, бібліографиня). Тут вона починає свою наукову працю: збирання українських вишивок і видає їх окремою книжкою

під назвою «Український орнамент» (1876 р.). Ольга Петрівна, а на Волині її звали Олена, так захопилась збиранням етнографічного матеріалу, що чоловік називав її пчількою – «бо вона, як та пчілька працює», згодом «Пчілька» стало її псевдонімом. На Волині молода Олена Косач розпочинає громадську діяльність: засновує невелику громадську бібліотеку із самих тільки українських книжок. В ті часи, українське друковане слово в російській імперії було заборонено.

У 70-х роках Олена Пчілька двічі побувала за кордоном, зокрема, у Львові, де вона познайомилася з Іваном Франком, Михайлом Павлюком та іншими галицькими діячами. У 1872 році Олена Пчілька з малою Лесею їдуть до Відня, там письменниця зустрічається із засновницею жіночого руху в Західній Україні, письменницею Наталією Кобринською і надає свої

твори для друку в альманасі «Перший вінок».

У зв'язку зі службовим призначенням голови родини, Косачі перебирається до Луцька. Згодом до Колодяжного (1880 р.), де народилося ще троє дітей – Оксана (музикантка, викладачка французької мови, перекладачка), Микола (громадський діяч, інженер-агроном за фахом, голова земської управи) та Ізидора (мемуаристка, викладачка, перекладачка, діячка культури, почесна членкиня Союзу Українок Америки). У Колодяжному побудували власний дім на придбаній садибі, а згодом і другий окремих будинок, який назвали «Білим домом», спеціально для хворої доньки

Лариси (зараз в цьому будинку музей Лесі Українки). Зважаючи на Ларису, якій шкодив вологий клімат Колодяжного, побудували також будинок із садибою біля Гадяча, яку назвали «Зеленим гаєм» і там часто проводили літо.

Маючи перед очима приклад батьків Олена Петрівна виняткову увагу приділяла вихованню дітей. Невдоволені існуючими системою педагогіки та шкільної освіти, її русифікаторським спрямуванням, подружжя Косачів виховувало та навчало своїх дітей самотужки. Енциклопедично освічена Леся Українка як і всі її брати й сестри, жодного дня не навчались в школі. Григорій Аврахов пише: «Ольга Петрівна явила таку розсудливу вмільсть педагога, таку зрілу методичну компетентність наставника, таку надзвичайну відважність узяти на себе відповідальність за початкову освіту дітей, що доводиться тільки подивляти її вроджений учительський хист». Згодом діти продовжили навчання в гімназії. У своїй «Автобіографії» Олена Пчілька пише: «мені тоді здавалося, що школа же зруйнує моє змагання виховати дітей в українській мові. Це був даремний шлях, бо потім я побачила, що коли дітей добре вправлено в українській мові, то тоді школа цієї мови не руйнує». Людмила Старицька-Черняхівська, порівнюючи з Михайлом і Лесею себе та інших однолітків, які навчались в гімназії, приходять до висновку про ту незрівнянну перевагу вихованців материнської школи: «...вони були далеко

серйозніші й освіченіші за нас. Одрізнялися вони від нас і мовою і одежиною. Балакали і ми по-українськи, але се була вже якась мішанина з російщиною, що затопляла нас в гімназії, – Леся й Михайло балакали добірною мовою, бо вони вчилися на ній; що ж до одежі, то і тут вони відрізнялися від нас: скільки пам'ятаю Леся і Михайла, – все пам'ятаю їх в доброму українському вбранню, – Михайло в сірій чумарочці, Леся в спенсері, в вишиваній сорочці, білява голівка гладенько перев'язана стьожкою».

Олена Пчілка вміла впливати на душі своїх дітей: вона керувала і їхньою освітою, не пускаючи її з національного ґрунту, а на той час це було дуже тяжко, бо й жодного підручника українською не було. Однак Михайло, що вступив уже в старші класи (успішно здавши іспити за п'ять років), закінчив гімназію з медаллю. Леся ж через хворобу до гімназії не вступала, але з дитячих років винесла ґрунтовні знання, які поглиблювала впродовж всього свого життя. Олена Пчілка була наставницею не тільки для своїх дітей, а також і для тих, кому адресувала свої твори. У 1882 році вона видає в Києві збірник своїх перекладів «Українським дітям». На той час вона була однією з перших і визначних дитячих письменників.

«Майбутнє батьківщини залежатиме від того, – переконувала вона сучасниківчи дитина виросте приятелем чи ворогом України, од того, що їй буде зацеплене в сім'ї. І багато енергії і таланту поклала письменниця на виховання й освіту українських дітей, «щоб не виростали вони перевертнями, щоб звикали шанувати своє рідне».

Олена Пчілка була першою в Україні жінкою-поеткою, що залишила певний слід в історії української літератури. Розпочала свою літературну діяльність з Гоголя (1881 р.) та поетичними перекладами поезій Пушкіна, Лермонтова. 1883 року в альманасі «Рада» надруковано поему «Козачка Олена», в якій вона намагалася показати горду і волелюбну жінку, яка вміє постояти за себе і за свій народ. У виданій в Києві 1886 року книжці поезії «Думки-мережанки», опубліковані вірші 1880 – 1885 років. «Зміст книжки дуже перістий, – писала вона в «Автобіографії», – і тенденційні вірші, і біблейські теми, і байки, і жарти, і чиста лірика» – все в купі».

У другій половині 80-х років Олена Пчілка написала поему «Русалка», в якій висловлено ідею про неможливість щастя в тогочасному суспільстві. У цей час поетка написала й поему «Орлове гніздо», в якій виступила проти колоніалізму царської Росії. Леся Українка в листі до своєї матері писала: «На мою думку, се найкращий із твоїх поетичних творів».

Громадська діяльність у Києві

В 90-х роках родина Косачів переїжджає до Києва, де Олена Пчілка всією душею поринає в українське громадське життя, беручи участь у «Громаді». Вона організовує в Києві український відділ при російському «Літературно-артистичному товаристві» й влаштовує разом з Лисенком і Старицьким літературні вечори, як пише вона в спогадах: «це було тоді єдине в Києві товариство прогресивного напрямку». З ініціативи Олени Пчілки започатковане у 90-х роках у Києві літературне товариство «Плеяда молодих українських літераторів». «Саме товариство «Плеяда молодих» було плоть од плоти, кость до кості нашою. Бо деякі з цих молодих діячів – то були з нашої сім'ї. Про Лесю – відомо. Михайло Обачний – це син мій, дочка Старицького, Грицько Григоренко – пізніше дружина Обачного, сина мого», – писала Олена Пчілка». Максим Славинський, один із учасників гуртка, згадує: «Гурток, що згуртувався біля Олени Пчілки, коли вона оселилася в Києві, був відмінний від студентських літературних гуртків... Олена Пчілка вела той гурт, що скупчився навколо неї, згідно з ясно окресленим планом». Перш за все вона хотіла об'єднати літературне українське оточення і надати молодим літературним київським колам більш європейського характеру, «...відтягуючи їх тим самим від російських впливів ...до цієї праці притягла і В. Самойленка», – писав Максим Славинський. Вона заохочувала літературну молодь перекладати європейську поезію та прозу світових майстрів і дуже пильнувала, щоб ті переклади були найкращі.

Олена Пчілка стала, як пише її сучасник, «громадською чи національною виховницею, бо й виховувала своїх земляків, розбуджувала в них національну свідомість і давала своєю діяльністю й поведінкою приклад, як повинні жити й поводитись земляки «українофіли», якими називали себе трохи свідоміші українці, і вона зі своєю родиною була перша, що відкинула цю назву і почала називати себе і всіх «українофілів» просто українцями, хоча цієї назви тодішні українці боялись». Вона була помітною постаттю не тільки для Києва, а й для Київської вищої адміністрації. Її в тих колах не любили, трохи боялися, але і щиро поважали.

Славинський згадував один епізод, який характеризує ставлення влади до Олени Пчілки. Максим Славинський, який проживав у петербурзі, хотів надіслати до Києва телеграму Олені Пчілці з нагоди її ювілею. На пошті відмовилися брати текст, написаний українською мовою. І тільки директор пошти «для мадам Косач» зробив виняток, бо «вона навіть на прийомі в генерал-губернатора, де ми з нею познайомились, говорила зі мною по-українськи». І телеграма була вислана, хоча й було це проти всяких правил. Аналогічних випадків було, напевне, більше, бо в Києві з Оленою Пчілкою навіть поліція розмовляла по-українському».

З 1898 року Олена Пчілка бореться за об'єднання громад Галичини та Наддніпрянщини навколо мистецтва.

За день до відкриття пам'ятника Івану Котляревському у Полтаві, запрошеним на урочистості вручили секретні інструкції – прибути у встановлений

час до дубового лісу на березі Ворскли. Пообіді ціла флотилія човнів прибула на місце. Виявилось, це було зібрання інтелігенції для проведення таємничого віче, де вирішили, якщо на святі заборонять виголошувати виступи зі сцени українською мовою, усі делегації зроблять демарш. Наступного дня, як і передбачалось, говорити українською дозволили тільки гостям з Галичини. На знак протесту всі учасники та гості одноставно встали і миттю вийшли із театру. Вже на площі перед пам'ятником свою українську промову виголосила Олена Пчілка.

Вона була справжньою борчиною за Україну в російському темному царстві – тверда, безкомпромісна, послідовна й відважна, і єдина з наддніпрянців, всупереч забороні влади, виголосила промову українською мовою, чим викликала велике захоплення земляків і дала їм, обережним і заляканим, приклад, що поневоловача можна не боятися і не слухати. Її промова була першою виголошеною по-українськи на території росії в офіційній обстановці.

Ці дні в Полтаві довели, що українці – не купки колонізованих відокремлених гуртків, а ціле українське громадянство, це тисячі буковинців, киян, чернігівців, харків'ян, галичан, бессарабів, приморців у грудях яких б'ється одне українське серце, запалене однією думкою, однією ідеєю, всупереч кордонам, якими їх розділили чужі країни.

Олена Пчілка, ця високоосвічена жінка, добре розуміла, що руйнування національних традицій призведе до відчуження людини від свого середовища, до лінгвістичної маргіналізації, а відтак – стане причиною того, що одиниця суспільства, окремий індивід втратить приналежність до свого виду – нації. А нація, яка втрачає своїх індивідів, і сама поступово починає вмирати. Відмирає культура, відмирає і знаряддя, що її творить і оприявнює, – мова. Письменниця бачила цей найпростіший механізм відмирання нації, що загрожував і Україні. «Багато перешкод, що маємо під тягарем обскурантизму або й хоч культури, та деспотичної. Що вгашала нашого національного духа, не давала нам

розвивати як слід нашу багату, могутню мову», – читаємо хвилюючі та досі актуальні рядки в одній з наукових праць Олени Пчілки. Чи, може, й сьогодні добачили б у цих рядках якусь крамолу?

На кінець XIX – початок XX століть припадає розквіт українського відродження, коли стало легше після усяких цензурних обмежень пробитися українському слову. Саме в цей час національна ідея стає панівною в Європі. Олена Пчілка бачила не тільки еволюцію націоналізму, а й його майбутній розвиток. І за це вона поплатилася хоч і не життям, проте забуттям майже на півстоліття. Ширше трактуючи національну ідею, ніж Іван Нечуй-Левицький, Марко Вовчок, Пантелеймон Куліш, Борис Грінченко, Степан Васильченко, вона бачила не тільки класове розшарування суспільства, в якому пани визискують народ. Бачила й те, що ці пани заперечують будь-які прояви українства. В оповіданні «Збентежена вечерея» вони зневажливо говорять про суто мужичий звичай, коли «хрещеники

носять вечерю на Свят-вечір», кутя селянська взагалі «смердить мужиччиною». Для пані Марусі («Біла кицька») теж уже досить тієї «хохлаччини». Тобто вважається, щоб бути інтелігентом, треба відірватися не тільки від народних низів, а й зректися своєї нації.

Письменниця бачила й тішилася тим, що народилася нова інтелігенція, яка була віддана народові, несла до нього промінь освіти. Зображення цієї нової інтелігенції мало посісти своє місце на сторінках літературних творів. Проте утиски цензури спричинилися до того, що в українській літературі продовжували переважати твори з селянського життя. Особливо це стосувалося п'єс. «Цензура, – писав Іван Франко, – не допускала на українську сцену драм. Узятих із життя інтелігенції, на тій підставі, що української інтелігенції нема й не сміє бути». Олена Пчілка розірвала ці пута і вивела образи інтелігентів на широкий літературний шлях. Іван Франко оцінив її «важливий поступ супроти всіх давніших наших писателів». У листі до письменниці від 4 січня 1886 року він писав: «Ви перші і досі одинокі виводите в українській мові правдиву живу конверзацію освічених людей. Досі ми її ніде не бачили: ні у Нечуя, ні у Мирного, ні у Кониського. Всі вони дуже гарно вміють підхопити розмову селянську, але розмови освіченого товариства – годі... Ви перші і, як кажу, поки що одні тільки можете нам дати широкий роман на тлі соціально-політичних змагань і борб тої зароджуючоїся української інтелігенції, котрої такі живі зразки видно і в «Світлі», і в «Чаді».

Журнал «Рідний Край»

У 1905 році вона із Іллею Шрагом їде в делегації від українства до міністра внутрішніх справ Вітте задля скасування заборони на український друк (Емського указу). Щойно цензурні умови трохи змінилися, у Полтаві почав виходити часопис «Рідний Край». На запрошення фундатора журналу Миколи Дмитрієва Олена Пчілка, сама, без родини, перебралася в Полтаву для того, щоб брати діяльну участь у праці редакційної колегії цього часопису, і одночасно видає додаток для дітей «Молода Україна».

Багато сил та енергії віддавала публікації творів своїх колег-письменників, а славнозвісні «Співомовки» Степана Руданського видала власним коштом. Олена Пчілка жила в редакції журналу «Рідний Край», точніше редакція жила в її хаті. Ще 2008 року цей будинок був у Полтаві по вулиці Кричевського, у 2009 році його було розібрано. Часопис «Рідний Край» був фактично єдиною трибуною для національносвідомої української інтелігенції.

З квітня 1907 року Олена Пчілка стає редактором і видавцем «Рідного Краю». Найтяжчі випробування долі випали на Олену Пчілку саме в роки редагування часопису.

Цей період її жертвовного життя частина дослідників згадує аж надто побіжно, ніяково. Втім, ніяковіння чи страх літературознавців неважко пояснити: саме цей час приніс Олені Пчілці найбільші страждання, найболісніші удари і з табору запеклих ідейних противників, і – що особливо трагічно – з оточення своїх, «толерантних українців». Якими тільки «ізмами» не таврували її, в яких смертних гріхах не звинувачували, до яких погроз не вдавалися! І все через те, що посміла на сторінках свого тижневика порушити пекучі проблеми українсько-єврейських стосунків. Та ще й під кутом зору, який різко заперечував офіційні трактування єврейського питання тогочасними діячами російських та міжнародних сіоністських кіл і нашими полохливими поступовцями, очманілими від тільки-но дарованих куценьких царських свобод і лібералізму. А Олена Пчілка стояла на тому вогняному рубежі – «з громадою на поєдинку», якщо не самотнім воїном, то в товаристві дієвих однодумців, надто малому для такої битви. І з мужністю та мудрістю успішно тримала бій на кілька фронтів впродовж довгих років. В ім'я ідеї своєї нації. В ім'я братів-гречкосіїв. Попри масовий рейвах та гвалт чужих проклять, попри відьомське тавро «шовіністки» від своїх «любезних» інтелігентних «забръох», попри страшну трагедію родини, це був період найбільшої самореалізації багатогранного таланту, перш за все – редакторського та публіцистичного.

«У квітні 1907 року, – згадувала вона пізніше, – адміністрація і цензура припинили видання «Рідного Краю» за його «вредное направление». Але видання цього часопису Олена Пчілка відновлює в Києві, терпить величезні витрати, та всупереч всьому не кидає цієї роботи. Рішуча й непохитна письменниця понад усе становить національно-громадські інтереси. Вона не тільки редагує і видає свій журнал – вона також виступає тут як палка публіцистка, що протестує проти судів над депутатами Першої Думи, над учасниками профспілок та масових мітингів. Вона гостро виступає проти звірств карних експедицій, висвітлюючи трагічні події у Великих Сорочинцях у грудні 1905 року.

У липні 1908 року для тижневика чергове потрясіння – трагічна загибель видавця, великого трудівника на ниві українського просвітництва, присяжного адвоката Миколи Дмитрієва. Весь тягар видавничих і редакторських клопотів, усю відповідальність за ідейну спрямованість «Рідного Краю» Олена Пчілка бере на себе. Вона одна з перших внесла у життя та у літературу образ нової жінки – сміливої, героїчної, вольової, патріотичної, бо саме такою була сама.

Перший розкотистий грім струсонув суспільний загаль, коли того ж таки 1908 року «Рідний Край» оприлюднив розлоге дослідження Ф. Немо «Чим нам корисні жиди?». Автор аналізує багатовікову історію становлення організованого єврейства, його перекочовування з однієї країни в іншу, специфіку його взаємин з корінними і панівними націями та владою, вплив на економічне, політичне та духовне життя країн, а також психологічні особливості, спосіб життя, філософію євреїв, викладену у книгах Старого Заповіту. Дає широке змалювання історії українсько-єврейських взаємин, її непростих сторінок (доби Хмельниччини, причин Коліївщини), – аж до новітніх, тогочасних подій, коли внаслідок спланованої російським царатом «смуги осілости» Україна стала регіоном найвищої

концентрації євреїв. І доходить висновку: «Тільки сліпа людина не бачить економічної переваги безправних жидів над нашим народом. Дати тепер жидам рівні права – значить не тільки скривдити наш народ, а осудити його на безпросвітне страждання. А через те український народ не може привітати жидів тим щирим покликом, яким вітають їх деякі інтелігенти».

На думку автора статті, цьому є серйозна причина: на території повноцінної корінної нації панує інша нація, а отже, євреї, отримавши однакові права з українцями, в силу етнічно детермінованого тяжіння до спілок з сильнішими задля власної вигоди, до зневаження «народців», неминуче б використали власний економічно-фінансовий ресурс, власну структурованість та організованість для визискування найперше українців. У наступній статті «Одповідь» Ф. Немо поглиблює цю тезу, висловлюється за поступове розширення прав євреїв, які проживають на українських землях, «по мірі того, як ширитимуться права нашого народу і як народ рівнятиметься з жидами умислово, – морально й економічно». Водночас публіцист рішуче відкидає будь-які силові методи у стосунках українців з євреями, наголошуючи, що «бити жидів, закликати народ до погромів – це дика, навісна річ, що шкодить більше нашому народові, ніж жидам. Погроми виховують і зміцнюють звирячі почуття серед народу, закривають від нього правдиві причини народних злиднів і жидівського добробуту».

Порівнюючи українство та єврейство автор явно віддає пальму першості організованості, освіченості, культурі побуту останнього. В емоційному запалі він навіть упосліджує до нісенітничі не лише прадавню, а й давню історію українців, зображаючи їх дикунами, закутаними у звирячі шкури, які жили по лісах та печерах і поняття не мали про хліборобство, ні про ремесла, тоді як тогочасні євреї «мали вже своє царство, своє письмо, військо, церкви, школи». Дивно це читати, адже тоді на пам'яті багатьох було ще зовсім свіже відкриття Вікентієм Хвойкою 1896 року культури Трипілля, а всього лишень за сім років до появи статті Ф. Немо – культури полів поховань.

Цього явно дикуватого випадку автора публікації не помітили ані українські патріотичні видання, ані наші шановані оборонці вітчизняної історії та культури, які гуртувалися в основному навколо газети «Рада», – Сергій Єфремов, Дмитро Дорошенко, Володимир Перетц. Натомість вони побачили єдине і «люте зло» статті Ф. Немо: покривдження «обмежених в правах євреїв», розпалювання антисемітизму, чорносотенства і навіть прояви «людоджерства». А побачивши – дружно долучилися до ініційованої впливовими єврейськими організаціями та контрольованою ними пресою широкомасштабної кампанії бойкоту «Рідного Краю» і цькування її редакторки.

Наступ вели широким фронтом. Київські та переферійні ліберальні газети, рясніючи статтями, фейлетонами, карикатурами про «антисемітизм» «Рідного Краю» та «комплекс жидофобії» його редакторки, відігравали роль легкої кінноти: діяли наскоком, робили багато галасу, не надто дбаючи про влучність випадів. Щоб переконатися у цьому варто тільки прочитати згадувану вже «Одповідь», яку Ф. Немо дає організаторам та виконавцям окремих таких публікацій-нападок. Зокрема, й на розлогу статтю «Українство і антисемітизм», надруковану 24 грудня

1908 року газетою «Рада», в якій публіцист «Рідного Краю» знаходить і пересмикування, і фальшування фактів.

Не гребували ліберальні «адепти покривджених» й організуванням колективних «протестів громадськості». Такі бомбардування відкритими «листами-погрозами» підсилювали провокаціями. Колективний протест українських студентів Київського політехнічного інституту проти «образи» «Рідним Краєм» єврейства мав наслідком офіційну відмову студентської читальні інституту від тижневика.

Про те, хто і як організував цю провокацію, Олена Пчілка розповіла читачам у статті «Наша справа з жидами». Після оприлюднення студентського протесту «Радою» до «Рідного Краю» прибула студентська депутація – з трьох чоловік. Зустрівшись з Оленою Пчілкою, передусім запитали: чи «случайно», чи «сознательно» редакція надрукувала статтю Ф. Немо. Здивована Пчілка пояснила, що без її відома і схвалення на шпальти видання ніщо не потрапляє. Далі дослівно: «Говорила я се по-українському. Але мені вперто відповідали по-російськи. Я спитала, якої нації добродії говорять зі мною? Той, що стояв на чолі депутації (бо він і почав розмову, і найбільш говорив, сказав, що він «єврей», а двоє інших зазначили себе «великоросом» і «русским». «Єврей» далі сказав, що «статті «Рідного Краю» мы не читали, а узнали о ней из «Киевских вестей». Потім додав: «Украинских газет мы не читаем, так как этого языка мы не знаем». Я тоді висловила своє здивування як же се так, мовляв, що ви живете на Україні і не вважаєте потрібним познайомитися з мовою краю, з мовою народу? На се поступовий «єврей» виразно (інший сказав би – нахабно) одповів мені: «Мы живем не на Украине, а в российской империи». Нехай же буде се речення історичним!». Неважко збагнути, що такий масштабний гвалт, зчинений навколо «Рідного Краю» єврейськими політичними колами з їх потужним ресурсом преси та активно підтриманий українськими ліберальними виданнями, мав наслідком скорочення числа передплатників. Не змігши знищити морально, часопис взялися задушити фінансово.

«Треба працювати, а тут аж руки тремтять», – зізнається вона 1908 року в листі до Бориса Грінченка. І як психологічна настанова самій собі – не розкисати, не квилити, не піддаватися панічному страху перед ворожим кагалом, – рядки з іншого листа: теж тогорічного, до цього ж адресата: «Тепер ще раз досвідчилась, яка-то велика й могутня сила – жиди та страх перед ними. Але я все-таки буду намагатися творити, хоч меншу поки що, але все ж якусь силу свою супроти тієї сили та супроти «страху іудейська»!.. На дно не пускаюсь і ні від чого сказаного в «Р. Краю» не відрікаюсь».

Про дивну реакцію на це чільних патріотів-«громадівців» свідчить хоч би й запис, який 27 грудня 1908 року зробив у своєму щоденнику фактичний видавець «Ради» Євген Чикаленко – наступного дня після того, як вони разом з Михайлом Коцюбинським відвідали Олену Пчілку «з колядою». «Пчілка трохи пожалила мене за те, що «Рада» виступила в оборону жидів проти «Рідного Краю». Скаржилася, що тепер бойкотують її журнал, що мало хто його передплачує.

Я радив їй зробити з «Рідного Краю» або чисто селянський журнал, або родинний, на кшталт російської «Ниви». Давати ілюстрації, взори, викройки, якісь перекладні романи і освідомлення з політичного життя. Але вона відповіла, що вона хоче якраз такого журналу, яким він є тепер. Їй кортить полеміки ...завелася з жидами, розпинає їх і сердиться, коли «Рада» каже, що негативно і не по-лицарському боротись із зв'язаною людиною».

Яких душевних, моральних мук, яких тяжких фізичних втрат коштувала Олені Пчілці ця справді нерівна боротьба «із зв'язаною людиною», рясно зрошеною крокодилячими слізьми лицарів «взорів і викройок» з табору українських лібералів, судити можна з її листа до Дмитра Яворницького, датованого червнем 1909 року. В ньому Олена Пчілка, зокрема, пише: «...я Вам «як перед Богом» скажу, що се моє найщиріше переконання, що жида – величезне зло для нашого народу і всього краю. І я говорю й хочу про це говорити. Єсть чимало людей, що мені спочувають, хоть мовчать, бо бояться жидів і «жидовствующих», – щоб не назвали ретроградами та не пошкодили ще й життя».

А шкодити вони можуть. От і «Рідному Краю» війна з жидами «боком вилізла»: чимало людей одмовились од підписки (інші прямо ту причину й виставили, що «Рідний Край» висловився ворожо по жидівській справі)».

Що підтримувало її в цьому протиборстві? Коли, здавалося б, увесь світ стояв проти неї, коли множилося горе в родині, коли рік за роком ставав усе лиховіснішим. Перш за все – глибока, устояна віра у справедливість того, що робить, у реальність смертельної загрози, що нависла над її рідним краєм, над її народом, у неложність ідей і праведність намірів, які обстоює.

Вірним союзником, надійною опорою для неї став і її читач. Своїм гострим словом вона пробила глуху стіну нав'язаного замовчування, за якою зріли-нуртували грона народного гніву – часто сліпого, непередбачуваного у своїх руйнівних чи то силі, чи безсиллі. Члени української громади в Одесі повідомляють, яку наругу терпить дрібний одеський кустар-українець, який, бач, насмілювався почепити на свою кравецьку майстерню україномовну вивіску – єдину, серед моря подібних вивісок «жидівським жаргоном».

Листовне та й живе спілкування з читачами не лише додавало моральних і фізичних сил, множило енергію боротьби, воно вказувало їй напрямок ідейного наступу, точки удару, давало нові теми для її гострого публіцистичного пера. В редакційних замітках, коментарях, в авторських статтях і фейлетонах вона без страху піднімає на гора найважчі, найтяжчі пласти українсько-єврейських взаємин. У розрізі часовому, і в горизонтальному – ґрунтовно аналізуючи ті сфери життєдіяльності, де ці стосунки доведені до межової суспільної напруги.

Окрім того у «Рідному Краї» друкувались поезії Лесі Українки, твори Панаса Мирного, Агатангела Кримського, Людмили Старицької-Черняхівської, розвідка Миколи Лисенка про українські народні інструменти. У журналі були надруковані перші вірші Павла Тичини і Максима Рильського, літературні спроби Івана Ле, Варвари Чередниченко, Олени Журливої та інших письменників. Так, у тижневику «Рідний Край» Олена Пчілка виступала переважно як публіцист, хоча не забувала і про художню творчість. Як письменниця і драматург пише спогади і продовжує фольклорно-етнографічну діяльність. У 1908 році вийшла друком збірка її повістей, оповідань, п'єс «Світова річ». Їй

належать спогади про Михайла Старицького, Миколу Лисенка, Михайла Драгоманова. В експедиції на Волині вона записує 12 унікальних колядок та інші народні пісні та згодом пропонує наукову розвідку «Українські колядки» в журналі «Киевская старина».

Початок нового століття приніс Олені Пчілці тяжкі особисті втрати – смерть сина Михайла (1903 р.), чоловіка (1909 р.), Лесі Українки (1913 р.). Олена Пчілка переїхала до Гадяча, куди перенесла редакцію «Рідного Краю». У листі до дочки письменниця каже: «Я кидаю Київ і переїжджаю в Зелений Гай – не на літо тільки, а зовсім... «Рідний Край», з «Молодою Україною» теж беру в Гай і буду друкувати у Гадячі...». Вона живе в Зеленому Гаю, редагує «Газету Гадяцького земства», створює п'єси для дітей. Пише низку статей і розвідок, організовує дитячий аматорський театр, видає збірку «Зелений Гай. Вірші і казки з малюнками для дітей». Пише низку статей і розвідок про мистців Опанаса Сластьона, Єлисавету Трипільську, «Непевна путь Миргородської школи», «Галагановський будинок», що були опубліковані в «Рідному Краї». Олена Пчілка довела спроможність української мови до опанування найскладніших філософських і політичних тем – всупереч заявам росіян, які стверджували, що українська мова здатна лише на розкриття побутових і гумористичних тем.

Вона безмежно любила «Зелений Гай» – цей чудовий куточок України. У передньому слові до своїх спогадів про Михайла Драгоманова прекрасно змальовує краєвид із своєї садиби: «Є на Україні серед милої Полтавщини, багатої на гарні куточки, чудовий краєвид! Це той, що з'являється перед очима, коли дивитися від нього з високого узгір'я стародавнього гетьманського міста Гадячого». Далі йде опис краєвиду неперевершеної поетичної краси. Про Олену Пчілку в Гадячі згадує білоруський композитор Микола Щеглов: «У хаті Пчілки було надзвичайно чисто й симпатично, особливо в її маленькому кабінетику з шафами та столом. Разом з прозаїчною та віршованою літературою було багато книжок з історії України... Розмовляти з Пчілкою було справжньою втіхою. Маючи європейську освіту, вона була дуже розумною, широко культурною й дотепною жінкою, яка багато чого знала й багато чого пережила. Величезна ерудиція, захоплення темою розмови,

яскравий національний дух – все це приваблювало до неї найрізноманітніших людей...».

Революція та Олена Пчілка

Після революції 1917 року Олена Пчілка, тоді вже 68-літня, з новим запалом береться до праці в молодій Українській державі. Вона пропонує створити при товаристві «Просвіта» комісію, яка б дбала про дітей, бо «чи дитина виросте приятелем чи ворогом України, се багато залежить од виховання». Вона входить до членів Комітету українського національного театру, який відкрив у Києві драматичну українську школу для робітників, курси для режисерів, пересувний мандрівний український театр. І після того, як визвольні змагання були задушені червоним московським чоботом, Олена Пчілка не злякалася і не піддалася. Вона не емігрувала, а, як багато інших, лишилася зі своїм народом, щоб було кому працювати для нього. Уже у 1920 році, коли все тремтіло від жаху перед нелюдським терором ЧК, більшовицьких катівень, Олена Пчілка в Гадячі на святі Шевченка огортає погруддя нашого пророка синьо-жовтим прапором. А коли більшовицький комісар Крамаренко зриває той прапор, то вона підносить руку й кричить: «Ганьба Крамаренкові», цей вигук підхоплює вся молодь у залі (зі спогадів учня Олени Пчілки з Гадяча – Петра Одарченка). У травні 1920 року в Народному домі в Гадячі відбулася селянська безпартійна конференція, на якій виступала Олена Пчілка. У своїй промові вона сміливо й гостро критикувала дії чужої окупаційної влади й закликала селян до рішучої боротьби проти більшовиків. Після цього Олену Пчілку арештували, а коли великими зусиллями її вдалося з ЧЕКА вирвати, вона мусила переїхати з Гадяча в Могилів-Подільський до дочки Ізидори.

Наприкінці 1924 року Олені Пчілці дозволили повернутися до Києва. Із 1925-го Ольга Петрівна працювала в етнографічній та літературно-історичних комісіях Всеукраїнської академії наук. У 1928 році за заслуги в розвитку української літератури, науки та культури її обрали членкинею-кореспонденткою ВУАН. Пчілка виступала не за революційний, а за еволюційний шлях розвитку, за поглиблення просвіти та культури населення. Багато її творів присвячено тому, як українська інтелігенція, що на зламі століть опинилася на роздоріжжі, шукає сенсу життя і подальших шляхів боротьби за свободу.

Останні дні

У 1929 році починаються арешти української інтелігенції, йде підготовка до процесу Союзу Визволення України (СВУ). Десятки друзів, знайомих Олени Пчілки по національній боротьбі були тоді арештовані. ГПУ, що прийшло на місце

ЧК, звичайно, не могло проминути Олену Пчілку. До неї приходять з ордером про арешт, але письменниця лежить, уже прикута тяжкою хворобою до ліжка – і арешт не вдається. Хвороба протримала Олену Пчілку в ліжку аж до 4 жовтня 1930 року, коли незламний дух цієї жінки залишив німічне тіло.

Не послала їй Україна ні квітів, ні своїх синів та дочок, щоб подякувати їй за невтомну працю для свого краю. Усе, що було українського, було розкидано процесом СВУ по Сибіру і Соловках, і тільки невеличкий гурток, що ще зберігся і чекав свого часу піти на страту – ішов за її труною. Серед її побратимів єдиний Михайло Грушевський наважився попрощатися з покійницею словами: «Вічна тобі пам'ять, на рідній землі». Місце останнього спочинку – поруч з могилою Лесі Українки. Олена Петрівна померла на 81-му році життя, самотня, та нескорена.

На знак поваги до Олени Пчілки в Гадячі встановлено меморіальну дошку на фасаді, будинку, в якому в 1915–1916 роках вона працювала редактором газети гадяцького земства «Рідний Край». У Полтаві будинок, де проживала Олена Пчілка можновладці не зберегли.

...Вона обрала собі псевдонім, який можна розкодувати як СВІТЛА (Олена) ТРУДІВНИЦЯ (Пчілка). І всім своїм життям довела вірність такому імені.

Література

Барська Г. Олена Пчілка і Полтавщина / Г. Барська // Полтавський краєзнавчий музей: збірник наукових статей. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава : Арбуз, 2019. – Випуск XIV. – С. 301-308.

Олена Пчілка // Журавель Ю. Знай наших : обличчя, думки, вчинки ілюстрована книга життя видатних синів та дочок нашої землі / Ю. Журавель. – Рівне : Естери, 2019. – С. 46-47.

Олена Пчілка (Косач (Драгоманова) Олена Пчілка // Халимон В. Полтавщина очима краєзнавця / В. Халимон. – Полтава : Дивосвіт, 2009. – С. 24.

Олена Пчілка // Титаренко В. Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь / В. Титаренко. – Полтава : Інарт, 2008. – С. 19-21.

Повернення Олени Пчілки // Сверстюк Є. Світлі голоси життя / Є. Сверстюк – Київ : Кліо, 2014. – С. 193-198.

Пчілка О. «Золоті дні золотого дитячого віку...» : автобіографічний нарис / О. Пчілка. – Київ : Веселка, 2011. – 79 с.

Пчілка О. Викинуті українці : До жидівсько-української справи / ред.-упоряд. В. Архипов. – Київ : МАУП, 2006. – 352 с.

Пчілка О. Годі, діточки, вам спать : вірші, оповідання, казки, фольклорні записи / О. Пчілка. – Київ : Веселка, 1991. – 334 с.

Пчілка О. Пожди, бабо, нових правів / О. Пчілка // Калинове гроно : антологія прози і драматургії полтавських літераторів ХХ ст. – Полтава, 2006. – Т. 2. Кн. 1. – С. 101-106.

Пчілка О. Сосонка / О. Пчілка. – Київ : Школа, 2007. – 176 с.

Пчілка О. Твори / О. Пчілка. – Київ : Дніпро, 1988. – 583 с.

Пчілка Олена // Тебешевська-Качак Т. Художні особливості жіночої прози 80-90-рр. ХХ століття : монографія / Т. Тебешевська-Качак. – Тернопіль : «Навчальна книга - Богдан», 2009. – С. 26-27, 151.

Пчілка Олена // Ханко В. Словник мистців Полтавщини / В. Ханко. – Полтава : Полтава, 2002. – С. 160.

Скорбна мати українського письменства (О. Пчілка) // Погрібний А. Поклик дужого чину : статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика / А. Погрібний – Київ : Просвіта, 2009. – С. 525-527.

Славна дочка українського народу Олена Пчілка // Одарченко П. Українська література : збірник вибраних статей / П. Одарченко. – Київ : Смолоскип, 1995. – С. 46-66.

Перший твір Олени Пчілки // Шевчук В. Із вершин і низин : книжка цікавих фактів із історії української літератури / В. Шевчук. – Київ : Дніпро, 1990. – С. 148-149.

На шпальтах газет і журналів

Бездудна В. Родюча, як земля, роботяща, як бджола / В. Бездудна // Зоря Полтавщини. – 2010. – 20 січ. – С. 4.

Вертій О. Сторінка із життя Олени Пчілки / О. Вертій // Рідний край. – 2010. – № 2. – С. 207-210.

Дейна Г. Напіврозкрита таїна доріг / Г. Дейна // Рідний край. – 2013. – № 1. – С. 203-205.

Дяченко І. Шляхетна панянка, яка любила живеє народне слово / І. Дяченко // Полтавський вісник. – 2009. – 17 лип. – С. 8.

Задорожний І. 5 жінок, пов'язаних з Полтавщиною, які викликають захоплення / І. Задорожний // Полтавська думка. – 2023. – 20 лип. – С. 9.

Іскорко-Гнатенко В. Маловідома сторінка біографії Олени Пчілки (перший київський період) / В. Іскорко-Гнатенко // Слово і час. – 2016. – № 9. – С. 103-109.

Каблучка Є. 8 березня – свято краси чи нагадування про права жінок? / Є. Каблучка // Полтавська думка. – 2024. – 7 берез. – С. 8.

Марченко Л. Перша журналістка-жінка в Україні – наша землячка / Л. Марченко // Край. – 2007. – № 33 (січ.). – С. 16.

Онiпко В. Полтавщина в листах Олени Пчілки / В. Онiпко // Полтавська криниця. – 2019. – № 1. – С. 84-101.

Правденко О. Олена Пчілка пережила чоловіка та двох дітей / О. Правденко // Коло. – 2015. – 16-22 лип. – С. 14.

Семенко С. Проблема національного виховання української молоді в публіцистиці Олени Пчілки / С. Семенко // Рідний край. – 2009. – № 2. – С. 80-84.

Степаненко Н. «Наш велетень», «Наш величний кобзар» М. Лисенко у спогадах і думках редактора часопису «Рідний край» О. Пчілки / Н. Степаненко // Рідний край. – 2014. – № 1. – С. 151-157.

Степаненко Н. Історична розвідка Олени Пчілки про «Марію-Магдолену, матір гетьмана Мазепи» / Н. Степаненко // Рідний край. – 2010. – № 2. – С. 181-185.

Степаненко М. На утвердження української душі / М. Степаненко // Зоря Полтавщини. – 2014. – 8 лип. – С. 5.

Танана Р. Олена Пчілка на Шевченковій могилі (до 60-річчя від дня народження Олени Пчілки) / Р. Танана // Рідний край. – 2009. – № 1. – С. 179-183.

Титаренко Г. Будинок редакції «Рідного краю» в Полтаві / Г. Титаренко // Рідний край. – 2009. – № 1. – С. 151-153.

Третяченко Т. Михайло Петрович Драгоманов у листах до Олени Пчілки / Т. Третяченко // Рідний край. – 2012. – № 2. – С. 261-264.

Електронні ресурси

1849 – народилася Олена Пчілка, письменниця [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2019 – Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/lypen/17/1849-narodylasya-olena-pchilka-pysmennycya> (дата звернення: 21.05.2024). – Назва з екрана.

Шевелева М. Олена Пчілка – аристократка української літератури / М. Шевелева [Електронний ресурс] // Український інтерес : [сайт]. – Текст. дані. [Б. м.], 2023. – Режим доступу: <https://uain.press/blogs/olena-pchilka-arystokratka-ukrayinskoyi-literatury-1278339> (дата звернення: 21.05.2024). – Назва з екрана.

Скрипка Т. Олена Пчілка: як одягалася інтелектуальна еліта України / Т. Скрипка [Електронний ресурс] // Локальна історія : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2023. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/olena-pchilka-ia-odiagalasia-intelektualna-elita-ukrayini/> (дата звернення: 21.05.2024). – Назва з екрана.

Васильєв Є. Пчілка Олена. Біографія / Є. Васильєв [Електронний ресурс] // УкрЛіб : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2024. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1898> (дата звернення: 21.05.2024). – Назва з екрана.

Життя та творчість Олени Пчілки [Електронний ресурс] // ОСВІТА.UA : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2011. – Режим доступу: https://osvita.ua/vnz/reports/ukr_lit/14218/ (дата звернення: 21.05.2024). – Назва з екрана.

Кравченко А. Між патріархатом і фемінізмом, Або що не вчать у школі про «велику мати» української літератури Олену Пчілку / А. Кравченко [Електронний ресурс] // Українська правда. Життя : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2024. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2024/01/20/258914/> (дата звернення: 21.05.2024). – Назва з екрана.

Олена Пчілка: 10 цікавих фактів про маму Лесі Українки [Електронний ресурс] // УКРАЇНКИ : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2020. – Режим доступу: <https://ukrainky.com.ua/olena-pchilka-8-skandalnyh-faktiv-pro-mamu-lesi-ukrayinky/> (дата звернення: 21.05.2024). – Назва з екрана.

**Олена Пчілка: шляхетна панянка, яка
любила живе, народне слово»**

До 175-річчя від дня народження

Бібліографічний покажчик

Упорядник: Юлія Новоселецька

Редактор	Н. Фенько
Комп'ютерна верстка	Т. Базир
Комп'ютерний набір	Ю. Новоселецька
Відповідальний за випуск	С. Сичова

Підписано до друку 05.06.2024. 24 стор. Тираж 3 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара
36039, м. Полтава. вул. Гончара, 25а
[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org)

